

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-8\(37\)-136-152](https://doi.org/10.32405/2218-7650-8(37)-136-152)
УДК 37.091.12:005.963:377

Сиско Наталія Миколаївна,
кандидат психологічних наук, докторант
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України.
Київ, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7665-8325>
nnsysko@ukr.net

ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Анотація. Досліджено концептуальні підходи щодо змісту та перспектив розвитку професійно-педагогічної освіти. Визначено провідні принципи функціонування системи професійно-педагогічної освіти та професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПО)О). Проаналізовано концептуальні документи, прийняті у системі професійно-технічної освіти України. Визначено, що функціонування ефективної системи професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О має ґрунтуватися на головній ідеї педагогічної теорії та стати концептуальним провідним задумом, який має реалізовуватися за конструктивними принципами різних видів педагогічної діяльності у процесі професійного зростання педагогів. Зазначено, що система неперервного професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О має сприяти самоактуалізації та самореалізації педагога в умовах трансформаційних соціально-економічних змін, забезпечувати максимально сприятливі умови для повного розкриття творчого потенціалу викладача, набуття ним нових та удосконалення набутих компетентностей, розширення професійно-педагогічного профілю відповідно до власних освітніх потреб з врахуванням програмних цілей начального закладу, суспільних очікувань та вимог ринку праці. Провідними принципами в обґрунтуванні авторської концепції професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О визначено: людиноцентризм; синергізм; цільовий підхід; динамізм професійно-педагогічного розвитку; діагностичний підхід до вибудови індивідуальної траєкторії педагогічного розвитку; активізація мотиваційної сфери, відповідальності, академічної мобільності викладача; забезпечення особистісно орієнтованого змісту навчання та особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі; персоналізація професійного розвитку; вільний вибір виду, форми, провайдера освітніх

послуг; запровадження різних моделей, технік, процедур професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О.

Ключові слова: викладач закладу професійної (професійно-технічної) освіти; професійний розвиток; концепція; провідні принципи; неперервна освіта.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Запровадження змісту професійної (професійно-технічної) освіти, що ґрунтується на компетентній основі, дуальній освіті, гнучких та мобільних траєкторій здобуття професійних кваліфікацій, сучасних технологій особистісно-розвивального навчання та їх впровадження в освітній процес, інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації освіти потребують інноваційного викладача ЗП(ПТ)О, здатного до неперервного професійного розвитку, набуття нових та удосконалення раніше здобутих професійно-педагогічних компетентностей. Головна суперечність у реалізації окреслених завдань полягає між великим суспільним запитом на сучасного педагога та недосконалістю й неспроможністю існуючої системи професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів ЗП(ПТ)О забезпечити задоволення освітніх потреб відповідно до інновацій у педагогічній та виробничих сферах. Її розв'язання потребує перегляду концептуальних засад та провідних принципів професійного розвитку викладачів системи професійної (професійно-технічної) освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти професійного розвитку педагогів ґрунтовно розкриваються у дослідженнях вітчизняних (О. Аніщенко, О. Баніт, С. Бабушко, М. Бирка, І. Зязюн, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Пуховська, В. Сидоренко та ін.) і зарубіжних (А. Глетсорт, П. Гріммет, Н. Дене Фічтмен, Б. Джойс, К. Дуінлен, Е. Еріксон, С. Зепеде, Л. Ингварсон, Дж. Крістенсен, С. Кееген, М. Кочрен-Сміт, С. Літл, З. Мевареч, М. Ріс, А. Росс, Дж. Троя, Р. Фесслер, М. Хуберман) вчених. Водночас, проблема професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти недостатньо дослідженою, що і є предметом наших наукових розвідок.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному аналізі та визначенні концептуальних підходів та провідних принципів професійного розвитку викладачів закладів (професійної-професійно-технічної) освіти.

Завданнями статті визначено дослідити у науковій джерельній базі тлумачення поняття «концепція» стосовно сфери освіти, з'ясувати існуючі концептуальні підходи та принципи у підготовці фахівців професійно-

педагогічного профілю та їх професійного розвитку у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, проаналізувати зазначені місце та роль проблеми професійного розвитку викладачів ЗП(ПО)О у концептуальних освітніх документах та законодавчій базі, визначити провідні принципи формування авторської концепції професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У процесі обґрунтування концептуальних підходів до професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О взято до уваги концептуальні ідеї, положення, викладені в наукових працях українських вчених (С. Гончаренко, І. Зязюн, І. Каньковський, В. Кремень, Л. Лук'янова, В. Олійник та ін.) та зарубіжних дослідників професійно-педагогічної освіти (Е. Зеєр, Т. Новацький, С. Романов, О. Ручаєвська, В. Федоров та ін.).

Основою обґрунтування концептуальних підходів та провідних принципів професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О стала законодавча база і нормативні документи у сфері професійної (професійно-технічної) освіти.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставленої мети і вирішення окреслених завдань дослідження, представлення їх результатів використано низку теоретичних загальнонаукових методів: аналіз, синтез, системно-історичний метод – для аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників, концептуальних документів у сфері освіти, а також методи абстрагування та узагальнення, які дозволили окреслити провідні принципи в обґрунтуванні авторської концепції професійного розвитку викладачів закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Осмилення проблем професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О на концептуальному рівні зумовлює потребу у з'ясуванні поняття дефініції «концепція».

З точки зору філософії «концепція – це відповідний спосіб розуміння, трактування будь-якого предмета, явища, процесу; основна точка зору на предмет або явище; керівна ідея для їх систематичного висвітлення» [1, с. 250].

У «Новому тлумачному словнику української мови» це поняття трактується як система доказів певного положення, система поглядів на те чи інше явище; світогляд, світорозуміння, погляди, переконання [2, с. 886].

«Енциклопедичний словник» визначає поняття «концепція» як відповідний спосіб трактування будь-яких явищ, основна точка зору, керівна

ідея для їх висвітлення; провідний задум; конструктивний принцип різних видів діяльності тощо [3, с. 568].

З позиції педагогіки, за визначенням С. Гончаренка, видатного українського вченого-дидакта, «концепція – це система поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення певних педагогічних явищ, подій; головна ідея педагогічної теорії» [4, с. 177].

На нашу думку, в наведеному С. Гончаренком тлумаченні терміну «концепція», провідним є проголошення сентенції щодо «головної ідеї педагогічної теорії як виразної ознаки її поняття».

Отже, функціонування ефективної системи професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О має ґрунтуватися на визначеній головній ідеї педагогічної теорії та стати концептуальним провідним задумом, який має реалізовуватися за конструктивними принципами різних видів педагогічної діяльності у процесі професійного зростання педагогів.

«Смисл і ціль освіти, як зазначає І. Зязюн, – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою й іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. Отже, система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [5, с. 582].

Передумовою самовдосконалення та самореалізації людини польський учений Т. Новацький розглядає працю людини крізь ціннісні виміри Любові, Істини, Краси, Добра, Надії, Свободи. Саме праця, – аргументує педагог, – є основою творчості, головним засобом її розвитку [6, с. 163].

Отже, погоджуючись з цією науковою позицією Т. Новацького, зазначаємо, що професійний розвиток викладача ЗП(ПТ)О зумовлюється його мотивацією на досягнення загальнолюдських й професійних цінностей та відбувається в процесі різних видів педагогічної діяльності. Це актуалізує проблему застосування особистісно-діяльнісного принципу у процесі професійного розвитку викладача.

Водночас, розвиток сучасного соціально-економічного життя в Україні, яке знаходиться на трансформаційній межі змін соціокультурних очікувань, мислення і способу буття, зумовило поглиблення філософії гуманізму і людиноцентризму.

С. Гончаренко наголошує, що гуманізація освіти це – «центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд,

переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції» [4, с. 76].

За визначенням В. Кременя, «людиноцентризм – це філософія гуманістично орієнтованої політики і практики державотворення, філософія творення людини – конкретної, живої, енергійно напруженої, діяльності якої обумовлена єдністю розуму і душі» [7, с. 21].

Основними методологічними принципами, на яких відбувається реформування системи освіти, В. Олійник визначає: гуманізація освіти; демократизація освіти; інтеграція знань; фундаменталізація знань [8, с. 146].

Вченим розкрито методологічні особливості, концептуальні та організаційно-методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти, в тому числі на основі моделі відкритої освіти та дистанційного навчання [8].

Вирішуючи завдання щодо обґрунтування концептуальних засад професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О, ми звернулися до наукових праць, в яких висвітлені концептуальні підходи до професійно-педагогічної освіти.

Концептуальні підходи щодо змісту та перспектив розвитку інженерно-педагогічної освіти були розроблені Е. Зеєром [9]. Дослідник обґрунтовував орієнтацію інженерно-педагогічної освіти на розвиток виробництва та відповідного оновлення змісту; забезпечення діалектичної єдності змісту і форм навчання; блочної побудови змісту навчання; етапності, гнучкості, динамічності процесу навчання; переорієнтації навчально-виховного процесу з інформативного на формуючого особистість фахівця; демократизації навчального процесу, розвитку самоуправління, самоосвіти, самонавчання.

В. Федоров [10] вихідним постулатом авторської концепції проголошує ідеї гуманізації, демократизації та неперервності професійно-педагогічної освіти; необхідності розширення функціонального профілю педагога професійного навчання; розвиток його наукового потенціалу; розвиток самоосвіти, самонавчання; розвиток багаторівневої структури системи професійно-педагогічної освіти, інтегрованих професійно-педагогічних освітніх установ.

Науковцем були визначені наступні принципи професійно-педагогічної освіти: гуманітаризація, фундаменталізація, діяльнісна спрямованість, самоорганізація, суспільно-державне управління, відповідність етапам професійного становлення особистості, наступність, різноманітність освітніх структур, випереджаюча професійна освіта [10].

Значний науковий інтерес становить також концепція дуальної системи інженерно-педагогічної освіти, запропонована С. Романовим [11].

В основі системи С. Романов пропонує такі концептуальні принципи: паритетність систем-складових, що передбачають їх рівнозначність,

рівноправність у процесі функціонування, де жодна з них не є підсистемою іншої; узгоджена взаємодія, яка передбачає, що при збереженні певної організаційної та процесуальної незалежності, автономності функціонування складових системи, їх діяльність спрямовується на досягнення єдиної освітньої мети – підготовка фахівця певної кваліфікації з відповідними соціально-професійними характеристиками; універсальність суб'єктно-особистісних характеристик результату освіти, що дає змогу вибудовувати освітній процес «від результату», долаючи тим самим традиційну когнітивну орієнтованість освіти [11].

О. Ручаєвською обґрунтовано створення системи безперервної багаторівневої інженерно-педагогічної освіти на принципах цілісності, відкритості, демократизації, диверсифікації, динамічності, мобільності, випередження; орієнтація всієї освітньої системи на формування компетентності професіонала широкого профілю, його безперервного розвитку за прототипом роллінг-процесу; посилення зв'язків із соціальними партнерами [12, с. 251].

Важливим для нашого дослідження у цій концепції є її спрямованість на неперервний професійний розвиток інженера-педагога та формування готовності до професійної діяльності на рівні дидакта, епістемолога, герменевта, аксіолога, антрополога, технолога-проектувальника-методиста, технолога-методиста, що великою мірою відповідає потребам української освіти у інноваційних педагогах професійної школи [12, с. 251].

Науковцем І. Каньковським розроблено авторську концептуально обґрунтовану педагогічну систему професійної підготовки інженера-педагога автотранспортного профілю, яка є однією з перших у українській професійній педагогіці [13].

Вчений обґрунтував та упровадив в практику підготовки інженерів-педагогів наступні концептуальні положення педагогічної системи: педагогічна система має свій елементарний склад, структуру, характерні особливості взаємодії між окремими елементами і особливу інтегральну властивість. Ця властивість не зводиться до простої суми властивостей елементів системи, а є результатом їх об'єднання в єдину цілісність. Крім того, властивості кожного елемента, «вбудованого» до системи, не ідентичні тим властивостям, які він мав до включення в структуру системи; система є відкритою і враховує не тільки особистісні зміни, що відбуваються в усіх її структурних елементах, а й взаємний вплив один на одного та вплив чинників зовнішнього характеру; система забезпечує умови розвитку коеволюційного світогляду та ноосферного мислення майбутнього інженера-педагога, сприяє інтеграції гуманітарних, природничих і технічних знань; система враховує перехід від цілеспрямованого процесу навчання до навчальної діяльності, що є

сукупністю взаємопов'язаних, але самостійних дій педагога і студента; система орієнтована на розкриття сил студента в процесі навчання, передбачає комфортний соціально-технічний простір, в якому формуються установки на творчість, співпрацю, самовдосконалення, повагу до іншої людини; система передбачає підготовку студента в контексті його майбутньої професійної діяльності і відображення результату цього процесу; система гарантує студентові можливість самоконструювання і самозростання знань, формування особистісних сенсів і цінностей життя [13, с. 257–258].

Водночас, у ході наших наукових пошуків ми звернулися до концептуальних документів, прийнятих у системі професійно-технічної освіти України.

Перша Концепція професійної освіти України (1991 р.) була прийнята у період проголошення незалежності Української Радянської Соціалістичної Республіки, яка базувалась на положеннях Декларації про державний суверенітет України, Законів «Про економічну самостійність Української РСР», «Про освіту» та враховувала досягнення науки, вітчизняного та світового досвіду у підготовці й перепідготовці робітничих кадрів, визначала основні напрями діяльності, необхідні передумови для забезпечення власної політики України в галузі професійної освіти.

Важливо наголосити, що певні концептуальні положення, викладені у цьому документі, є актуальними й по нинішній час, зокрема, її основоположні принципи: гуманізація, демократизація, безперервність, наступність, науковість змісту, поєднання навчання з продуктивною працею.

Прогностично цією Концепцією визначалась потреба у формуванні якісно нового типу педагога професійної освіти, який би органічно поєднував функції викладача та майстра виробничого навчання, що сприяло б подоланню існуючого розриву у формах і методах між теоретичним і практичним навчанням професії. Означене завдання залишається актуальним й до цього часу.

У цьому ж документі наголошувалося на особливому значенні становлення педагога професійної школи та функціонування ефективної системи вдосконалення його професійної майстерності у післявузівський період. Складовими системи вдосконалення було визначено підвищення кваліфікації, стажування, а також участь у роботі методичних об'єднань, шкіл передового педагогічного та виробничого досвіду, конференцій, семінарів тощо. Зазначалось, що процес у закладах підвищення кваліфікації має орієнтуватися на конкретні запити, перспективи, зміст діяльності педагогічних працівників, забезпечувати варіантність форм організації навчання, органічне поєднання теорії, передового виробничого і педагогічного досвіду.

Дослідження засвідчило, що визначені Концепцією складові системи вдосконалення педагогів професійної освіти та засади підвищення їх кваліфікації не втратили своєї актуальності, але зазнали певної трансформації в процесі розвитку наукового знання у професійній педагогіці.

Подальший розвиток України в європейському та світовому контекстах, соціально-економічні зміни, посилення суспільних вимог до рівня освіченості, професіоналізму, конкурентоспроможності майбутніх фахівців на вітчизняному і світовому ринках праці зумовило потребу у окресленні нових концептуальних підходів до формування трудового потенціалу України, які були проголошені у новоствореній Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти (2004).

Цією Концепцією також наголошується на потребі у формуванні нового типу педагога професійного навчання, який органічно поєднує функції викладача та майстра виробничого навчання. Визначено, що підвищення кваліфікації педагогічних працівників необхідно здійснювати у закладах післядипломної освіти, вищих навчальних закладах відповідного профілю, на базі регіональних науково-методичних центрів та інститутів, а також шляхом самоосвіти, дистанційного навчання, стажування. Зазначено, що педагоги періодично мають проходити стажування на виробництві, а результати опанування новими освітніми технологіями в установленому порядку повинні підтверджуватися сертифікатами.

На наш погляд, ця концепція, ґрунтуючись на наукових дослідженнях кращих зразків міжнародного досвіду з підготовки виробничого персоналу у сфері професійної освіти та прогнозованих тенденціях соціально-економічного розвитку України на перспективу, прогностично окреслила інноваційні шляхи розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, які є актуальними й пролонгованими у нинішній та майбутній час.

Варто враховувати, що викладачі ЗП(ПТ)О є особами, які вже здобули вищу освіту. Тому процес їх професійного розвитку відбувається в системі освіти дорослих й має орієнтуватися на її особливості. Це зумовлює потребу у врахуванні положень Концепції освіти дорослих в Україні, яка розроблена доктором педагогічних наук, професором Л. Лук'яною [14], [15].

Серед окреслених науковцем принципів освіти дорослих, які є важливими також у професійному розвитку викладачів ЗП(ПТ)О, виділяємо наступні: визнання права на освіту як одного із провідних фундаментальних прав людини у будь-якому віці; оперативне й максимальне забезпечення освітніх потреб як суспільства загалом, так і окремого громадянина; системність в особистому і професійному розвитку; доступність, безперервність і наступність освіти; визнання результатів попереднього навчання; взаємодія і партнерство державних органів, недержавних і

громадських організацій у забезпеченні розвитку освіти дорослих; відповідність державним вимогам та освітнім стандартам [14], [15].

Щодо освіти дорослих, її складниками, згідно зі Законом України «Про освіту», визначено: післядипломну освіту; професійне навчання працівників; курси підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою [16].

Післядипломна освіта викладачів передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої освіти та практичного досвіду. До її складу входить підвищення кваліфікації педагога, що передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності, а також стажування – набуття практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у професійній діяльності. Курси підвищення кваліфікації проводяться з метою набуття викладачем нових компетентностей у межах професійної діяльності. Безперервний професійний розвиток відбувається у процесі неперервного навчання та вдосконалення професійних компетентностей педагогів після здобуття вищої освіти, що дає змогу підтримувати або покращувати стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності [16].

Наступним стратегічним кроком на рівні держави щодо розвитку педагогічного персоналу було прийняття Концепції розвитку педагогічної освіти, яка затверджена Наказом МОН України від 16.07.2018 р. № 776 [17] на виконання Закону України «Про освіту» [16] та Плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [18].

Метою Концепції розвитку педагогічної освіти [17] є вдосконалення системи педагогічної освіти для створення бази підготовки педагогічних працівників нової генерації, розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного та особистісного розвитку педагогів.

Традиційним видом підвищення кваліфікації Концепцією визначено навчання у закладах освіти, які мають ліцензію на підвищення кваліфікації або проводять освітню діяльність за акредитованими освітніми програмами, що передбачає набуття особою нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності.

Значної актуальності набуває проблема систематичного підвищення кваліфікації, яке спрямовується на розвиток інформаційно-комунікаційних навичок, медійної грамотності, іншомовної компетентності та інших загальних компетентностей.

У Концепції [17] наголошується, що важливими видами підвищення кваліфікації педагогічних працівників стають стажування, участь у

сертифікаційних програмах, тренінгах, семінарах, семінарах-практикумах, семінарах-нарадах, семінарах-тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

Ми поділяємо позицію, що реалізація Концепції розвитку педагогічної освіти сприятиме покращенню якості педагогічної праці, підвищенню якості освітнього процесу в закладі освіти, вдосконаленню архітектури та змісту безперервного професійного розвитку та підвищення кваліфікації викладачів, якісним зрушенням у досягнутих результатах навчання, забезпеченню функціонування й розвитку конкурентного ринку освітніх послуг у сфері безперервного професійного розвитку педагогічних працівників.

На часі прийняття нового Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», який би визначав правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійної (професійно-технічної) освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках.

Його підготовці та наступному прийняттю передувала розробка нових концептуальних підходів, що були покладені в основу нового концептуального документу – Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, яку схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 № 419-р [19].

Метою цього документу визначено проведення реформи професійної (професійно-технічної) освіти, що забезпечить реалізацію трьох базових завдань: децентралізація управління та фінансування; забезпечення якості професійної (професійно-технічної) освіти; державно-приватне партнерство у сфері професійної (професійно-технічної) освіти та взаємозв'язок з ринком праці [19].

У Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» зазначено, що основною проблемою, яка потребує розв'язання, є невідповідність підготовки кваліфікованих кадрів потребам особи, національної економіки та суспільства [19]. З'ясовано, що чинниками, які призвели до цього дисбалансу стали: незадовільний рівень оплати праці, зниження соціального статусу педагогів, можливостей, мотивації до діяльності та професійного розвитку педагогів; застарілі зміст, структура, стандарти, технології, моделі та траєкторії професійного розвитку, які орієнтовані на формальне дотримання встановлених вимог, а не на особистісне та професійне зростання викладачів та не забезпечують набуття нових й удосконалення раніше здобутих компетентностей, розширення професійно-педагогічного профілю викладача, оволодіння компетентісним підходом та сучасними ефективними інструментами педагогічної праці;

невідповідні сучасним вимогам умови та якісний склад педагогічних працівників, залучених до системи професійного розвитку викладачів, які здебільшого не можуть задовольнити освітні потреби педагогів в умовах прискореної модернізації змісту професійної освіти; невідповідність ключових професійних компетентностей викладачів викликам цифрового суспільства.

Перелічені фактори зумовлюють потребу у перегляді функціонування системи неперервного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О та пропонуванні нових підходів та умов розвитку творчого потенціалу педагогів.

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Здійснений нами аналіз концептуальних засад та провідних принципів підготовки педагогічних працівників, їх підвищення кваліфікації та професійного розвитку у різні періоди функціонування системи освіти та у різних авторів науково-педагогічних шкіл професійної педагогіки дає підстави осмислити та запропонувати авторську концепцію професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О.

Основними концептуальними засадами професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О вважаємо обґрунтування такої системи, яка б сприяла неперервному професійному розвитку, самоактуалізації та самореалізації педагога в умовах трансформаційних соціально-економічних змін, спрямовувала функціонування усіх складових системи на забезпечення максимально сприятливих умов для повного розкриття творчого потенціалу викладача, набуття ним нових та удосконалення набутих компетентностей, розширення професійно-педагогічного профілю відповідно до власних освітніх потреб з врахуванням програмних цілей начального закладу, суспільних очікувань та вимог ринку праці на основі вільного вибору змісту, форм та місця професійного розвитку.

Принципами функціонування такої системи професійного розвитку нами визначено: людиноцентризм; синергізм; цільовий підхід; динамізм професійно-педагогічного розвитку; діагностичний підхід до вибудови індивідуальної траєкторії педагогічного розвитку; активізація мотиваційної сфери, відповідальності, академічної мобільності викладача; забезпечення особистісно орієнтованого змісту навчання та особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі; персоналізація професійного розвитку; вільний вибір виду, форми, суб'єкта професійного розвитку, запровадження різних моделей, технік, процедур професійного розвитку викладачів ЗП(ПТ)О.

Особистість викладача ЗП(ПТ)О, його прагнення до саморозвитку, розширення власного професійно-педагогічного профілю відповідно до інновацій у виробничій та педагогічних сферах, до самореалізації, сприяння

йому у досягненні вершин педагогічної майстерності, конкурентоспроможності в сучасному освітньому середовищі стають провідною концептуальною ідеєю функціонування усіх складових системи та процесу неперервного професійного розвитку педагога.

Перспективами подальших досліджень є розроблення інструментарію для визначення освітніх потреб викладачів ЗП(ПТ)О, технологій формування індивідуальних освітніх траєкторій професійного розвитку педагогів, налагодження взаємодії усіх складових системи неперервного розвитку з метою створення оптимальних умов ефективної реалізації індивідуальних персоналізованих освітніх траєкторій професійного розвитку викладачів.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Л. Ф. Ильичев, *Философский энциклопедический словарь*. Москва, Россия: Сов. энциклопедия, 1983, 836 с.
- [2] В. Яременко, О. Сліпушко, *Новий тлумачний словник української мови, у 3-х т., 2-ге вид.* Київ, Україна: Вид-во «АКОНІТ», 2007, т. 1, 926 с.
- [3] А. М. Прохоров, и др. *Большой энциклопедический словарь*. Москва, Россия: Большая рос. энцикл., Санкт Петербург, Россия: Норинт, 1997, 1456 с.
- [4] С. У. Гончаренко, *Український педагогічний словник*. Київ, Україна: Либідь, 1997, 374 с.
- [5] І. А. Зязюн, *Філософія педагогічної дії*. Київ, Черкаси: Україна: ЧПУ ім. Богдана Хмельницького, 2008, 608 с.
- [6] Т. В. Новацький, *Людська праця. Аналіз поняття*, пер. з польської Юлії Родик. Львів, Україна: Літопис, 2010, 182 с.
- [7] В. Г. Кремень, «Філософія людиноцентризму як теоретична складова національної ідеї», *Дзеркало тижня*, № 31, 2005.
- [8] В. В. Олійник, *Наукові основи управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти*. Київ, Україна: Міленіум, 2003, 594 с.
- [9] Э. Ф. Зеер, *Концепция инженерно-педагогического образования*. Свердловск, СССР: Свердл. инж.-пед. ин-т, 1989, 27 с.
- [10] В. А. Федоров, *Профессионально-педагогическое образование: теория, эмпирика, практика*. Екатеринбург, Россия: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2001, 330 с.
- [11] С. П. Романов, «Развитие дуальной системы инженерно-педагогического образования в высшем учебном заведении», дис. д-ра наук. Н. Новгород, Россия, 2008, 405 с.

- [12] Е. Ручаевская, «Интегрированная, многоуровневая, инновационная модель учреждения нового типа», *Педагог профессиональной школы*. Київ, Україна: Наук. світ, вип. 6, с. 241–254, 2004.
- [13] І. Є. Каньковський, *Система професійної підготовки інженерів-педагогів автотранспортного профілю*. Хмельницький, Україна: ФОП Цюпак А. А., 2014, 562 с.
- [14] Л. Б. Лук'янова, *Концепція розвитку освіти дорослих в Україні*. Ніжин, Україна: ПП Лисенко М. М., 2011, 24 с.
- [15] Л. Б. Лук'янова, *Концепція розвитку освіти дорослих в Україні*, вид. 2-ге, допов. Київ, Україна: ДКС-Центр, 2016, 25 с.
- [16] Верховна Рада України. (2017, Верес. 28). *Закон № 38–39, ст. 380 «Про освіту»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- [17] Міністерство освіти і науки України. (2018, Лип. 16). *Наказ № 776 «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
- [18] Кабінет Міністрів України. (2017, Груд. 13) *Розпорядження № 903-р. «Про затвердження плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти "Нова українська школа"»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80>.
- [19] Кабінет Міністрів України. (2019, Черв. 12). *Розпорядження № 419-р. «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти "Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта" на період до 2027 року»*. [Електронний ресурс].
Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80?lang=uk>.

THE LEADING PRINCIPLES TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL (VOCATIONAL) EDUCATION

Nataliia Sysko,

PhD in Psychology, Postdoctoral Researcher,

Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical

and Adult Education NAES of Ukraine.

Kyiv, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7665-8325>

nnsysko@ukr.net

Abstract. Conceptual approaches to the content and prospects of development of professional and pedagogical education are investigated. The leading principles in functioning of system of professional and pedagogical

education and professional development of teachers which work in institutions of professional (vocational) education. The conceptual documents adopted in the system of vocational education in Ukraine are analyzed. It is determined that the functioning of an effective system of teachers' professional development should be based on the main idea of pedagogical theory and become a leading conceptual design, which should be implemented for the constructive principles of different types of teaching activities in the process of teachers' professional growth. It is specified that the system of continuous teachers' professional development should promote self-actualization and self-realization of the teacher in the conditions of transformational social and economic changes, to provide the most favorable conditions for the full disclosure of the teacher's creative potential, the acquisition of new and improvement of acquired competencies, the extension of vocational and educational profile based on their own educational needs with the programmatic goals of the institution, public expectations and demands of the labour market. The leading principles in substantiation of the author's concept of professional development of teachers which work in institutions of professional (vocational) education are defined in: humanocentrism; synergism; target approach; dynamism of professional and pedagogical development; diagnostic approach to building an individual trajectory of pedagogical development; activation of motivational sphere, responsibility, teacher's academic mobility; provision of personality-oriented content of training and personal-activity approach in the educational process; personalization of professional development; free choice of type, form, provider of educational services, introduction of various models, techniques, procedures of professional development of teachers which work in institutions of professional (vocational) education.

Key words: teacher of the institution of professional (vocational) education; professional development; concept; leading principles; continuing education.

ВЕДУЩИЕ ПРИНЦИПЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ УЧРЕЖДЕНИЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО (ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОГО) ОБРАЗОВАНИЯ

Сыско Наталия Николаевна,

кандидат психологических наук, докторант
Института педагогического образования и образования
взрослых имени Ивана Зязюна НАПН Украины.
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7665-8325>

nnsysko@ukr.net

Аннотация. Исследованы концептуальные подходы к содержанию и перспективам развития профессионально-педагогического образования. Определены ведущие принципы функционирования системы профессионально-педагогического образования и профессионального развития преподавателей учреждений профессионального (профессионально-технического) образования (УП(ПТ)О). Проанализированы концептуальные документы, принятые в системе профессионально-технического образования Украины. Определено, что функционирование эффективной системы профессионального развития преподавателей УП(ПТ)О должно основываться на главной идее педагогической теории и стать концептуальным ведущим замыслом, который должен реализовываться согласно конструктивным принципам различных видов педагогической деятельности в процессе профессионального роста педагогов. Отмечено, что система непрерывного профессионального развития преподавателей УП(ПТ)О должна способствовать самоактуализации и самореализации педагога в условиях трансформационных социально-экономических изменений, обеспечивать максимально благоприятные условия для полного раскрытия творческого потенциала преподавателя, приобретение им новых и усовершенствование приобретенных компетентностей, расширение профессионально-педагогического профиля в соответствии с собственными образовательными потребностями, с учетом программных целей учебного заведения, общественных ожиданий и требований рынка труда. Ведущими принципами в обосновании авторской концепции профессионального развития преподавателей УП(ПТ)О определены: человекоцентризм; синергизм; целевой подход; динамизм профессионально-педагогического развития; диагностический подход к выстраиванию индивидуальной траектории педагогического развития; активизация мотивационной сферы, ответственности, академической мобильности преподавателя; обеспечение личностно-ориентированного содержания обучения и личностно-деятельностного подхода в образовательном процессе; персонализация профессионального развития; свободный выбор вида, формы, провайдера образовательных услуг, внедрения различных моделей, техник, процедур профессионального развития преподавателей УП(ПТ)О.

Ключевые слова: преподаватель учреждения профессионального (профессионально-технического) образования; профессиональное развитие; концепция; ведущие принципы; непрерывное образование.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] L. F. Il'ichev, *Filosofskij enciklopedicheskij slovar'*. Moskva, Rossiya: Sov. enciklopediya, 1983, 836 s.
- [2] V. Yaremenko, O. Slipushko, *Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy, u 3-kh t., 2-he vyd.* Kyiv, Ukraina: Vyd-vo «AKONIT», 2007, t. 1, 926 s.
- [3] A. M. Prohorov, i dr. *Bol'shoj enciklopedicheskij slovar'*. Moskva, Rossiya: Bol'shaya ros. encykl., Sankt Peterburg, Rossiya: Norint, 1997, 1456 s.
- [4] S. U. Honcharenko, *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk.* Kyiv, Ukraina: Lybid, 1997, 374 s.
- [5] I. A. Ziaziun, *Filosofiiia pedahohichnoi dii.* Kyiv, Cherkasy: Ukraina: ChPU im. Bohdana Khmelnytskoho, 2008, 608 s.
- [6] T. V. Novatskyi, *Liudska pratsia. Analiz poniattia, per. z polskoi Yulii Rodyk.* Lviv, Ukraina: Litopys, 2010, 182 s.
- [7] V. H. Kremen, «*Filosofiiia liudynotsentryzmu yak teoretychna skladova natsionalnoi idei*», *Dzerkalo tyzhnia*, № 31, 2005.
- [8] V. V. Oliinyk, *Naukovi osnovy upravlinnia pidvyshchenniam kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv proftekhosvity.* Kyiv, Ukraina: Milenium, 2003, 594 s.
- [9] E. F. Zeer, *Koncepciya inzhenerno-pedagogicheskogo obrazovaniya.* Sverdlovsk, SSSR: Sverdl. inzh.-ped. in-t, 1989, 27 s.
- [10] V. A. Fedorov, *Professional'no-pedagogicheskoe obrazovanie: teoriya, empirika, praktika.* Ekterinburg, Rossiya: Izd-vo Ural. gos. prof.-ped. un-ta, 2001, 330 s.
- [11] S. P. Romanov, «*Razvitie dual'noj sistemy inzhenerno-pedagogicheskogo obrazovaniya v vysshem uchebnom zavedenii*», *dis. d-ra nauk.* N. Novgorod, Rossiya, 2008, 405 s.
- [12] E. Ruchaevskaya, «*Integrirovannaya, mnogourovnevaya, innovacionnaya model' uchrezhdeniya novogo tipa*», *Pedagog professional'noj shkoli.* Kyiv, Ukraina: Nauk. svit, vyp. 6, s. 241–254, 2004.
- [13] I. Ye. Kankovskyi, *Systema profesiinoi pidhotovky inzheneriv-pedahohiv avtotransportnoho profilu.* Khmelnytskyi, Ukraina: FOP Tsiupak A. A., 2014, 562 s.
- [14] L. B. Lukianova, *Kontsepsiia rozvytku osvity doroslykh v Ukrainy.* Nizhyn, Ukraina: PP Lysenko M. M., 2011, 24 s.
- [15] L. B. Lukianova, *Kontsepsiia rozvytku osvity doroslykh v Ukrainy, vyd. 2-he, dopov.* Kyiv, Ukraina: DKS-Tsentr, 2016, 25 s.
- [16] *Verkhovna Rada Ukrainy.* (2017, Veres. 28). *Zakon № 38–39, st. 380 «Pro osvitu».* [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- [17] *Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy.* (2018, Lyp. 16). *Nakaz № 776 «Pro zatverdzhennia Kontsepsii rozvytku pedahohichnoi osvity».* [Elektronnyi

- resurs]. Dostupno: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
- [18] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017, Hrud. 13) Rozporiadzhennia № 903-r. «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2017–2029 roky iz zaprovadzhennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia zahalnoi serednoi osvity "Nova ukrainska shkola"». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80>.
- [19] Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019, Cherv. 12). Rozporiadzhennia № 419-r. «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity "Suchasna profesiina (profesiino-tekhnichna) osvita" na period do 2027 roku». [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80?lang=uk>.